

T. Komarnytska, PhD in Philology, assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

LANGUAGE DEGRADATION IN THE MASS-CULTURE (BASED ON THE JAPANESE AND UKRAINIAN POPULAR SONGS)

The paper is devoted to the analysis of lexical, grammatical and stylistic peculiarities of the language of the modern Japanese and Ukrainian popular songs. Vocabulary and tropes' poverty, as well as destructive phenomena of language hybridization and language contamination through barbarisms were found in the songs' lyrics.

Key words: mass culture, language primitivization, unmotivated English borrowings, surzhyk, hybrid language units, language consciousness degradation.

T. Komarnytska, PhD in Philologie, Assistentin
Taras Schewtschenko Nationale Universität Kyjiw, Kyjiw

DEGRADIERUNG DER SPRACHE IN DER POPULÄRKULTUR (AUF DIE JAPANISCHEN UND UKRAINISCHEN POPULÄRLIEDER GEGRÜNDET)

Der Artikel ist der Analyse von lexikalischen, grammatischen und stilistischen Besonderheiten der Sprache der gegenwärtigen japanischen und ukrainischen Populärlieder gewidmet. In den Texten der Lieder wurden die Armut des Lexikons und der Tropen, sowie destruktive Erscheinungen der Sprachhybridisierung und der Sprachkontaminierung durch Barbarismen entdeckt.

Schlüsselwörter: die Populärkultur, die Sprachprimitivisierung, unmotivierte Englische Entlehnungen, Surzhyk, hybride Spracheinheiten, die Degradierung der Sprachbesinnung.

УДК 811.521'373.74

К. Комісаров, к. філол. н., доц., докторант
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ІДЕЇ НЕВИМУШЕНОСТІ БУТТЯ ТА ГАРМОНІЇ З ПРИРОДОЮ У СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Висвітлено головні особливості відзеркалення ідеї невимушеності буття та гармонії з природою у сучасній японській мові. Окреслено проблему соціально-культурної детермінованості словникового складу. Зосереджено увагу на ключових словах і фразах, що об'єднують сприйняття природи в японській мові. Показано головні шляхи метафоричного перенесення почуттів та емоцій людини на явища природи.

Ключові слова: етнокulturологія, соціально-культурна детермінованість словникового складу мови, ключові слова для вивчення культури, метафора, концепт.

Сьогодні вже не викликає жодних заперечень теза про те, що на шляху до розуміння особливостей світосприйняття певної етнокulturальної спільноти у пригоді стає

мова, якою та спільнота користується. Провідні японські лінгвісти навіть схильні образно називати мову «транспорт для культури» (文化の乗り物), позаяк між мовою і культурою споконвіку простежувався міцний взаємозв'язок. Фахівці у царині етнокulturології, зокрема і японські, віддавна стверджують, що лексичні одиниці мови можуть успішно слугувати своєрідними індексами для вивчення культури (文化の索引), оскільки слова та фразеологізми являють собою ключі до розуміння національного способу мислення [13, с.40]. В якості яскравих прикладів таких «ключів» часто наводиться питома японська лексика, яку нелегко перекласти іншими мовами, проте вона надзвичайно влучно характеризує стан душі японця: 懐かしい *милий серцю, приємний, незабутній*; やるせない *безутішний, болючий, журливий*; しつこい *настирливий, упертий, придирливий*; うつとうしい *тяжкий, сумний, журливий*; むなしい *сумний, нудний, безглуздий*; さぞかし *дивина, сюрприз, несподіванка*; なじみ *обізнаність, близьке знайомство*; さび *внутрішня заглибленість*; わび *ледь помітна краса* тощо.

Такі одиниці справедливо можуть вважатися ефективним інструментом для інтерпретації японської культури, ключовими словами для розуміння національного способу мислення японців, а також їхніх ціннісних пріоритетів. Уже з побіжного аналізу таких слів можна побачити, що за їхньою семантикою стоїть ідея невимушеності буття, стійкого емоційного зв'язку людської душі з природою. Подібно до змін у природі, японці схильні спостерігати й описувати своєрідну «погоду» у власній душі: складається враження, що той, хто щось відчуває, у переважній більшості випадків неначе стоїть осторонь і пасивно споглядає свій психоемоційний стан. Закономірно, що при цьому у природі стає метафора, за якої фокус уваги зміщується на її головні суб'єкт і предикат, а власне діяч, особа як носій певних відчуттів і почуттів відходить на задній план.

Японці здавна мають прекрасну традицію висловлювати свої почуття через тему природи:

かにかくに 物は思はじ 朝露の 我が身一つは 君がまにまに Chi tak, chi ni? Вагатися не буду! Тобі дарую тіло я своє, Адже воно – Що та роса ранкова!	我が背子に 我が恋ふらくは 夏草の 刈り除くれども 生ひしくごとし Моє кохання, Мов травичка влітку: Скільки не скошуй – Все одно вона Щоразу знову буйно виростає!
---	---

(«Антологія японської класичної поезії. Танка. Ренга (VIII-XV ст.)», переклад І.П. Бондаренка [1, с.136-137]).

З кожним сезоном у свідомості японців пов'язані ті чи інші стійкі асоціації, що не може не відображатися у мові: 春の夜のような心のときめき *душевний трепет, мов*

весняна ніч; 花にむらがる夏の蜂のように、一斉にワアーツと歓声を挙げる Лунали дружньо радісні голоси й гагадували чимось гудіння бджіл на квітах літньої пори [15]. Тож цілком закономірним видається виникнення одного із ключових концептів – концепту *сезонна відчуття пори року*.

Загалом, лексичні та фразеологічні засоби мови, про які ми згадали вище, сучасні японські лінгвісти називають *指標語* (日本人を知る指標語 *ключові слова до пізнання японців*) або *キーワード* (від англ.: *key word*). Виділення таких ключових слів відбувається, спираючись переважно на 『分類語彙表』 та інші фундаментальні праці Науково-дослідного інституту японської мови (国立国語研究所) [18], і розподіляються вони, насамперед, на три великі категорії за емоційно-оцінною ознакою: позитивні (プラスのシンボル), негативні (マイナスのシンボル) та нейтральні. Окрім того, має місце диференціація за трьома головними тематичними групами, у межах яких, на думку японських фахівців, найяскравіше репрезентовано головні рефлексії японської культури, способу життя й мислення японців: 1) ключові слова-вербалізатори сприйняття природи (自然観の指標語); 2) ключові слова, що вербалізують ставлення до людських взаємин і суспільства (対人意識・社会認識の指標語); 3) ключові слова, в яких відображається усвідомлення речей, моральність і відчуття краси (事物認識・道徳意識・美意識の指標語) [13, с.40-45].

Усе сказане вище, загалом, і визначає **актуальність** нашого дослідження. У цій статті ми докладно зупинилися на одиницях першої зі згаданих категорій, тобто на тих, що вербалізують сприйняття японцями природи. За **мету дослідження** ми мали показати головні особливості відзеркалення ідеї невимущеності буття та гармонії з природою у сучасній японській мові, а до наших **завдань** належало: схематично окреслити проблему соціально-культурної детермінованості словникового складу японської мови як один із потенційних шляхів до виявлення об'єктивованих у мові особливостей взаємодії японського етносу з природою; зосередити увагу на одиницях-індексах для вивчення японської культури, а саме – на ключових словах і фразах, що об'єктивують сприйняття природи в японській мові; показати головні особливості метафоричного перенесення почуттів та емоцій людини на явища природи; запропонувати певні міркування відносно особливостей ментальності японців. **Об'єктом** нашого дослідження стали засоби об'єктивації ідеї невимущеності буття та гармонії з природою в японській мові, а **предметом** – семантико-функціональні особливості цих засобів. За **методи і прийоми дослідження** нам слугували: описовий метод (що включає прийоми спостереження, інтерпретації, зіставлення, узагальнення, типологізації), метод лінгвокультурологічної інтерпретації, процедура опитування інформантів. **Матеріалом дослідження** були лексикографічні джерела, твори художньої літератури і публіцистика, а також продукти Інтернет-комунікації, здійснюваної носіями японської мови, що перебувають у відкритому доступі.

Першим кроком на шляху до виявлення об'єктивованих у мові особливостей взаємодії японського етносу з природою може стати вивчення проблеми соціально-культурної детермінованості словникового складу або, іншими словами, визначення номінативної цільності певного фрагменту мовної системи і, відповідно, його комунікативної релевантності для лінгвокультури, що стала предметом розгляду.

Загальновідомо, що в японській мові досить мало диференційована лексика, пов'язана з мисливством та скотарством, що значно відрізняє цю мову від інших алтайських. Натомість, надзвичайно високу номінативну щільність тут демонструє фрагмент, пов'язаний з морськими промислами. Так, зокрема, українському слову «риба» відповідає щонайменш сім слів, семантику яких у жодному разі не можна вважати повністю ідентичною: 魚 /сакана/ *жива риба, риба як продукт*; 魚 /уо/ *жива риба*; 魚類 /гьо:руй/ *риба як зоологічний клас*; 魚肉 /гьо:ніку/ *риба як продукт* (букв.: *риб'яче м'ясо*); 海魚 /кайгьо/ *морська риба*; 川魚 /кавадзакана/ і 川魚 /кавауо/ *річкова риба*. Вважається, що такі мовні особливості лише побічно, через побут і господарський лад, але все ж таки обумовлені специфікою японської природи. Кочівники-алтайці, переселившись на Японські острови, пристосувалися до місцевих природних умов, де гірський рельєф і нестача пасовищ завжди заважали розвитку скотарства, тому багата алтайська скотарська лексика не отримала помітного розвитку в японській мові. Роль же риб і морепродуктів у японському харчовому раціоні і в японському господарстві не можливо переоцінити. Концепти, пов'язані з рибою та морепродуктами, можуть мати надзвичайно високу номінативну щільність: одна й та сама риба, залежно від віку (розміру) та регіону, має різні лексеми для вербалізації, і можна виявити навіть близько 30 номенів для одного і того самого біологічного виду. Також японська мова багата назвами птахів та комах. Окрім того, в Японії, на відміну від Заходу, рідко говорять про квіти взагалі, вважаючи за краще говорити про певні види квітів.

Існує чимало лексичних одиниць на позначення особливостей рельєфу і морських просторів. Слова 沖 та 灘 перекладаються як «відкрите море», але це не абсолютні синоніми: 灘 – це завжди бурхливе море, а 沖 може бути як бурхливим, так і спокійним. Взагалі, з водою (морською, річковою, дощовою) і вологою в японській мові пов'язано багато слів, значення яких часто важко передати іншими національними мовами, зокрема українською чи англійською. Так, в японській мові фактично не виявляємо слова, яке означало би «вода взагалі». Натомість існують особливі слова для гарячої води (湯) і холодної води (水) [2, с.190-191].

Привертає увагу метафоризація на тему риби й моря в художніх творах: 旱天に喘ぐ魚のように、彼は怒鳴った。 *То був крик душі, неначе у рибини, що задихається в акваріумі*; 水を得た魚のように新鮮でハツラツとした気持ち *почуватися свіжим та сповненим енергії, як риба, що нарешті опинилася у воді*; 生あたたかい波に揺られているような思い *почуватися так, немов тебе гойдають теплі хвилі* [15].

Цікавий мовний матеріал, пов'язаний із водою, можна знайти у книгах сучасної російської японістки Т.М. Гуревич [3; 4], де наголошується, зокрема, на численності паремій, заснованих на темі води, а також на схильності японців до уподібнення людського життя до течії: 人の行方と水の流れ *букв.: плін життя і течія води* (майбутнє людини не можливо передбачити); 歳月と流水は人お待たず *Роки, місяці та проточна вода не чекають на людину*.

Словниковий склад японської мови характеризується великою кількістю номенів для видів дощу, а оноματοпоетична лексика широким використовується для опису дощової погоди: ぽつぽつ *накрапає дощ*, しとしと *мряка*, ざあざあ *злива* тощо. Чітке

відображення має в японській мові ступінь вогкості: しっとり *вологий*, しっぽり *промклиий наскрізь*. Зокрема на прикладі номенів для різновидів дощу, через ремінісценції та алюзії, визначний японський лінгвіст Кіндаїчі Харухіко розкриває тему тяжіння японської нації до гармонії з природою, спираючись при цьому на ключовий концепт 季節感 *відчуття пори року*. Згадаємо тут лише один невеликий фрагмент із його книги 『ホンモノの日本語を話していますか?』 «*Чи СПРАВЖНЬОЮ японською мовою ви говорите?*» [14].

Як відомо, з весною у японців асоціюється, наприклад, 春雨 *весняна злива*, з літом – 夕立 *літня гроза*, з осінню – 時雨 *осіння мряка*. Ранній літній дощ японці називають словом 五月雨, графічне вираження якого є яскравим прикладом 当て字 (явища, за якого ієрогліфічні знаки добираються з огляду на семантику, але без урахування правил читання кожного з ієрогліфів): лексема «харусаме» віддавна існує в японській мові, а для її ієрогліфічного оформлення використано ключовий знак 雨 *дощ* та знаки на позначення місяця 五月 *травень*. Також цікавою назвою є 梅雨 *сезон дощів* (букв.: *сливові дощі*).

Виявляється, відчуття природи взагалі і пори року зокрема можуть різнитися залежно від регіону Японії. Так, згаданий вище видатний мовознавець пише, що відчувати пори року можна, звісно ж, і живучи у Токіо, але тільки відвідавши Кіото він посправжньому оцінив японську природу. Детально описуючи свої враження, Кіндаїчі Харухіко відзначає, що весняна злива і в Токіо зветься 春雨, проте від «справжньої 春雨» вона таки відрізняється. Ідучи одного ранку до університету, він потрапив у густий туман, але коли поглянув із мосту на поверхню води у річці Камогава, зрозумів, що то був не туман, а дуже дрібний дощ, який на мить залишає на воді характерні візерунки. І тут він згадав слова пісні 『四季の雨』 «*Дощі у різні пори року*», яку вивчав іще в молодшій школі. Тільки тепер автор книги нарешті збагнув, про який саме дощ співається у пісні, а тоді, коли був малим, пісня йому не сподобалася: мовляв, не міг чітко собі уявити, що воно таке, бо раніше в Кіото бувати не доводилося [14, с.43-45].

Можна навести цікаві результати спостережень і щодо снігу. Похідні слова на позначення різновидів снігу, що мають кінцевий елемент ~雪 *сніг*, у мові жителів Токіо представлені сімома одиницями: 白雪 *білий сніг*, 小雪 *малий сніг*, 大雪 *великий сніг*, ぼたん雪 *лапаний сніг*, 粉雪 *дрібний сніг*, 初雪 *перший сніг*, 淡雪 *легкий сніг*, що ледь вкриває землю. А от у тих регіонах Японії, де снігу випадає дуже багато, місцеві мешканці використовують аж 21 подібну одиницю. При цьому, якщо у сприйнятті токійців сніг диференціюється за п'ятьма ознаками, то у багатих на сніг районах кількість цих ознак сягає дев'яти [13, с.406].

Номени для опадів та інших погодних явищ часто стають основою для метафоричного вираження людських емоцій та почуттів, приклади якого знаходимо у творах таких відомих японських письменників, як Хагівара Йоко, Шібата Шьо, Уемото Ікуко, Тоїта Ясуджі, Токунага Сунао та інших: 冷たい言葉が針の雨のように胸を突き刺す *Холодні слова пронизують груди, немов дощ із голки*; 歓声が雪崩のように高まる *Крики радості пронизали, як снігова лавина*; 細かい霧のように、かすかな焦燥が漂う *Тонким туманом стояло в душі ледь відчутне занепокоєння*; 雷を落とす

кидати вогнем-блискавицею; 雷のようなその激しい怒りの声に打たれる *Був уражений тим сердитим голосом – грізним, як грім; 風に流されるちぎれ雲のように軽い気持ち* *Стало так легко на душі, неначе вітер забрав із собою рвані хмари; 日照りのときの雨のようにあり難い* *Неначе дощик випав у посуху – таким от воячим нині почувуюсь; 居心地のいい陽だまりをみつけた鳥のような心境* *Почувуюся, немов та пташка, що відшукала собі приємне сонячне місце; 薄日が差すような微笑を洩らす* *Легенька усмішка нагадувала сонце, що просочується крізь хмари; うつとうしい雲が晴れてゆくように表情が明るくなる* *Обличчя засяяло так, немов розсіялися чорні хмари; 太陽と友達にでもなったように晴れ晴れとした顔* *Здавалося, то було обличчя людини, яка потоваришувала із самим сонцем* [15].

Мусимо визнати, що надзвичайно масштабне питання соціально-культурної детермінованості словникового складу ми представили у цій праці лише фрагментарно і досить схематизовано. Утім, нашим головним наміром тут було показати загальну схильність японського етносу до пильного спостереження та дивовижно детального відображення у мові того природного середовища, серед якого він живе. Це достатньою мірою пояснює існування міцного, нерозривного зв'язку між явищами природи та життям суспільства, який не міг не знайти свого віддзеркалення у характерних особливостях міжособистісного спілкування.

Наприклад, період з 6 по 19 січня називається *小寒 сезон суворих холодів*, період з 20 січня по 3 лютого – *大寒 сезон найсуворіших холодів*, період з 6 по 20 травня – *立夏 початок літа*. В епістолярії спеціальний лист або фрагмент листа (навіть ділового) традиційно пов'язаний з вираженням емоцій з приводу настання того чи іншого сезону: якщо сезон відрізняється несприятливою погодою, то обов'язково висловлюються співчуття. Існують навіть спеціальні назви для різновидів таких листів: *寒中見舞い лист співчуття у зв'язку з настанням холодів*, *暑中見舞い лист співчуття у зв'язку з настанням спеки* тощо. При цьому слід зауважити, що, за сучасних умов життя, адресат може і не потерпати від холоду чи спеки – просто споконвіку існує такий ритуал, що і сьогодні вважається важливою складовою національної культури спілкування [2, с.190-191].

Свого часу японський фізик Терада Торахіко, стаючи до написання відомої книги 『日本人の自然観』 «Сприйняття японцями природи», поставив перед собою низку завдань, а саме: дослідити, як японці сприймають довкілля, що називається «природою Японії»; простежити, як люди за межами Японії ставляться до природи, що їх оточує; проаналізувати ставлення іноземців до природи Японії, а також порівняти його зі ставленням до власної природи самих японців [16]. Для лінгвістичного ж дослідження такий спектр завдань видається занадто широким, і, задля успішного досягнення мети нашої розвідки, ми вирішили зосередити головну увагу на ключових словах-індексах для вивчення японської культури, про які йшлося на початку статті.

Ключові слова і фрази, що вербалізують сприйняття природи в японській мові, засвідчують споконвічне прагнення японського етносу гармонійно співіснувати з довкіллям, на чому вже наголошувалося. Так, японські дослідники уже давно дійшли висновку про те, що взаємини людини і природи в цій країні можна загалом охарактеризувати такою метафорою, як *自然のふところに抱かれる* *перебувати в обіймах*

природи, на протипагу, скажімо, типовому західному підходу, який лаконічно виражається фразою 自然を征服する *підкорювати природу*. Витоки цього вбачаються, переважно, в анімізмі, який панував у давній Японії. Споконвіку світ тут сприймався й описувався як міфологічний (神話的世界), в якому людина, божества, дерева і трави вважалися явищами одного роду, а отже – людина завжди трактувалася як щось невіддільне від «великої природи» (大自然). Поняття бога (神様) ніколи не розумілося як щось єдине й абсолютне, а світ ніколи не розглядався як продукт діяльності якогось одного творця (造物主), а відтак – отримував характеристику у вигляді おのずからになるもの *те, що постало саме собою* [13, с.41].

«Велика природа», в уявленні японців, розвивається своїм шляхом, неначе огортаючи при цьому людину. Суспільні феномени, подібно до природних явищ, самі собою виникають невідомо коли, і не зрозуміло, куди зникають (いとはなしに・どこへともなく). І у зв'язку з цим постає одне із найголовніших ключових слів для характеристики світосприйняття японців – 成り行き, що, згідно з двомовним словником, означає процес, розвиток подій, а також результат певного процесу [6, с.816]. Типовим для мовленнєвої практики є, зокрема, словосполучення 自然の成り行き *природний (нормальний) розвиток подій*: 血気盛んな若者であり、松明を大きく振り回すのは自然の成り行きでもあるが、風を切って火の勢いを増したり、火が消えないように満身の力で振り回す。 *Підкреслено широкі жести людей, що вимахують смолоскипами, пояснюються не лише їхньою молодістю та енергійністю, а й прагненням роздмухати вогонь та запобігти його згасанню* [9]; 私たちは最善を尽くした。あとは自然の成り行きに任せるだけだ。 *Ми зробили все, що від нас залежало. А у подальшому – залишається поклатися на природний перебіг подій* [9]. Помітного розповсюдження набули такі усталені утворення, як 成り行きいかんでは ~ *якщо пощастить*, 成り行き次第で ~ *якщо дозволять обставини*, 事件の成り行きを見守る *спостерігати за розвитком подій*, こういう成り行きになった *оцим все й закінчилося* та інші.

Загалом, слово 成り行き використовується на позначення суспільного феномену і має імпліцитне значення того, що процеси у суспільстві і процеси у природі є нерозривними: мало що може бути вирішено за допомогою однієї лише людської волі – людина є практично безсилою у природному розвитку подій. Така концепція отримала назву 成り行き任せ і проявляється не лише на лексичному, а й на граматичному стратумі мовної системи.

Так, зокрема, при вираженні власної думки чи думки певної групи людей дієслова 思う та 考える *вважати* дуже часто використовуються у формі пасивного стану – 思われる та 考えられる (букв.: *вважається, думається, уявляється*), відповідно: 彼は彼にとって最善と思われることをしたまてだ。 *Він просто вчинив так, як здавалося йому найкращим* [9]; 「結婚したい」と思われる人には、共通点があります。 *文章で読むだけでは、「こんなに簡単なこと?」と思われるかもしれませんが、実際にそれを継続するのはとても難しいことです。 У людей, які вирішують одружитися, є одна спільна риса. Можливо ви подумаете, що це так просто, прочитавши текст, але підтримувати це в реальності доволі важко* [20, с.43]. До речі, останній приклад яскраво ілюструє той випадок, коли не зовсім зрозуміло, як

тракувати граматичну форму ~れる/~られる: як формальний засіб вираження пасивного стану чи як засіб репрезентації лексико-граматичної категорії ввічливості. Щодо останньої, то існує думка, що, з метою вираження шанобливості, форма пасивного стану стала використовуватися у непасивному значенні саме через своєрідне підсвідоме прагнення представити все як природний стан справ, а не як результат занадто активних дій людини.

Окрім того, кодифіковане усіма словниками дієслово *好く любити, полюбляти* фактично ніколи не вживається у повсякденному мовленні. Замість нього активно використовуються прикметники *好き (на) улюблений, 好ましい сприятливий, 望ましい бажаний*, а також усталене словосполучення *気に入る (букв.: припадати до душі): わたしはイタリア料理が好きです。 Я полюблюю італійську кухню [19, с.72]; 働き者だとか、気性勝りだとか言われて、男と戦おうとばかりするような毅然した女よりも、反って涙脆い、柔軟な感じのする人の方が好ましい。 мені більш до вподоби чутливі та м'які за характером жінки, а не ті, про яких говорять, що вони роблять, темпераментні й такі рішучі, що готові боротися з чоловіками [8]; しかしその死甲斐のない死に方でさえ、生きているよりは、どのくらい望ましいかわからない。 Не знаю, наскільки бажанішою за життя може бути та безглузда смерть... [8]; 子供はとにかく、親が気に入る特性を身につけなければならないのである。 Діти, як би там не було, мають виховувати в собі ті особисті якості, які подобаються їхнім батькам [12].*

Отже, як бачимо, дуже часто у таких випадках людина не мислиться як активний діяч, як суб'єкт, що може прямо виражати власні думки, уподобання та волевиявлення. Окрім того, доволі частотною є лексика, за допомогою якої мовець воліє наголосити на тому, що певна думка прийшла до нього у незбагнений спосіб, він не може знайти пояснення для поточного стану справ або почувається якось незрозуміло. У цьому можна вбачати своєрідне прагнення не брати на себе відповідальність за те, що відбувається, а пояснити це природним (нормальним, немінучим) розвитком подій:

- *外国語について、何となく疑問だったんですが... . . . Не знаю чому, але маю одне питання щодо іноземних мов...; 数学、物理、化学などの参考書または本で高校の範囲が何となくわかっている人向けのもの教えて下さい! Благаю, підкажіть якісь довідники чи книжки з математики, фізики, хімії тощо, що могли б допомогти людині, яка так чи інакше орієнтується на рівні шкільної програми; このところ何と無く調子が悪いです。 Щось мені зле останнім часом ...; 大企業に勤めていても何と無く将来が不安。 . . . Чомусь немає впевненості у завтрашньому дні, хоч і працюю на великому підприємстві...; 私は何と無く、その笑顔が薄気味悪く感じるのですが! ... Ой, чомусь мені стає моторошно від його усміхненого обличчя! [11];*

- *うまくさりげなく断るには。 . . . Як успішно й невимушено відмовити...; 仕事関係の男性にさりげなく好意を伝えたいですがなんと云ったら意識してもらえますか? Хотілося б ненав'язливо натякнути одному чоловікові на роботі, що він мені подобається, та як про це сказати, щоб він зрозумів? [11];*

- *今日は公園でバーベキューをするつもりだったけど、あいにく雨が降ってきてしまった。 Сьогодні збиралися смажити шашлики у парку, але, на жаль,*

нішов дощ; 今日の結婚式は生憎の雨でしたが、おめでたいことに変わりはありません。二人が幸せになることを願っています。 *Сьогоднішня весільна церемонія, на прелекий жаль, проходила під дощем, але це не применіше урочистості моменту. Бажаємо молодим бути щасливими!* [17].

Поза сумнівом, на належну увагу заслуговує і сам концепт *自然 природа*, і найцікавішими є ті засоби його об'єктивації, що безпосередньо стосуються міжособистісного спілкування: *自然に振舞う поводитись природно* [5, с.543]; *自然な表現 звичний вираз*; *自然な日本語を話す говорити природною (ідиоматичною) японською мовою*; *自然な接客 адекватний прийом клієнтів*; *季節の挨拶を入れるのも不自然な気がして、色々と検索してみました* *がぴんと来るものはありませんでした。 Включити до листа сезонні вітання також здалося мені недоречним, тому шукала все, що могло би згодитися, та нічого не підійшло* [11].

У японській мові можна знайти цікаві приклади ототожнення характеру людини з фізичними властивостями: *人間は、自ら燃えていく自然性の人と、火を近づけると燃える可能性の人、火を近づけても燃えない不燃焼の人の三つに大きく分けられます。 Усіх людей можна розподілити на три великі категорії: ті, що спалахують самі собою; ті, що починають горіти, якщо наблизити до них вогонь; люди, що не виявляють схильності до займання, навіть якщо вогонь десь близько* [7]. Тема вогню взагалі є органічною для метафоричного вираження людської природи та емоцій людини: *火が出るような顔色 обличчя виглядає так, неначе з нього зараз зійде вогонь; カッカとマグマのようなものが全身を駆け巡る бути розлюченим так, неначе по всьому тілу циркулює магна* [15].

Насамкінець, хотілося б зачепити тему краси природи у повсякденному житті японського суспільства, що, поза сумнівом, заслуговує на окреме дослідження. Тут зазначимо лише, що за результатами опитування громадської думки, «красивими висловами» (美しい語句) японці вважають такі, де наявна «красива» номінація явищ природи, і саме на це звертається головна увага під час розробки назв товарів, які мають з'явитися на японському ринку: *あけぼの вранішня зоря, 朝霞 ранковий серпанок, 朝ぼらけ початок нового дня, おしめり невеликий дощ (після тривалої засухи), 淡雪 неглибокий сніг, 細雪 легенький сніжок, 十六夜 шістнадцятий місяць (ніч 16 числа за місячним календарем), おぼろ月 місяць у тумані, かげろう літнє марево, 五月晴れ сонячна травнева погода, 小桜 маленька сакура, 花の露 роса на квітах, 若竹 молодий бамбук, 笹の露 роса на бамбуку* тощо [13, с.41-42].

Підсумувати нашу розвідку дозволимо собі словами класика японської літератури Акутагави Рюноске, щоб підкреслити ще раз, наскільки важливу роль тема природи відіграє у світовідчутті японців: *殆その瞳の底には、何時でも咲き匂った桜の枝が、浮んでゐるのかと思ふ位、晴れ晴れした微笑が漂つてゐる。 На обличчі завжди грає світла посмішка, а в очах неначе потопає квітуча, ароматна гілка сакури* [10].

Проведене дослідження дозволило дійти низки **висновків**. По-перше, попередні результати вивчення проблеми соціально-культурної детермінованості словникового складу японської мови дозволяють говорити про те, що фрагмент мовної системи, пов'язаний із природою, відрізняється високою номінативною щільністю, і є всі підстави говорити про його значну комунікативну релевантність для японської

лінгвокультури. По-друге, нами було виявлено та продемонстровано на прикладах мовного матеріалу загальну схильність японського етносу до пильного спостереження та надзвичайно детального відображення у мові того природного середовища, серед якого він живе, що пояснює існування міцного зв'язку між явищами природи та життям суспільства, який віддзеркалюється у характерних особливостях міжособистісного спілкування. По-третє, ключові слова і фрази, що вербалізують сприйняття природи в японській мові, засвідчують споконвічне прагнення японського етносу до невимушеного, гармонійного співіснування з довкіллям, а також – один з одним, і головними серед них можна вважати: 大自然 «велика природа», 自然のふとこほに抱かれる *перебувати в обіймах природи*, おのずからになるもの *те, що постало саме собою*, ひとつとはなしに・どこへともなく *саме собою виникає невідомо коли, і не зрозуміло, куди зникає*; центральними концептами у системі японського світобачення є 自然 *природа* та 成り行き *природний розвиток подій*. По-четверте, у семантиці мовних одиниць, пов'язаних із природою, наявна ідея невимушеності буття і стійкого емоційного зв'язку проявів людської душі з природними явищами, а той, хто щось відчуває, часто виявляється спостерігачем за своїм психоемоційним станом, і при цьому особливого значення набуває метафора, за якої фокус уваги зміщується на її головні суб'єкт і предикат, а особа як носій певних відчуттів і почуттів неначе відходить на задній план.

Серед **перспектив** подальших досліджень в окресленому фреймі можемо назвати вивчення за представленою у цій статті схемою ключових слів, що вербалізують ставлення японців до людських взаємин і суспільства, а також тих одиниць японської мови, у семантиці яких відображається усвідомлення її носіями речей, моральності й краси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антологія японської класичної поезії. Танка. Ренга (VIII-XV ст.). / Переклад з японської, коментарі, упорядкування, передмова І. Бондаренка. – Київ: Факт, 2004. – 912 с.
2. Букрієнко А.О. Теорія і практика перекладу. Японська мова : навч. підр. / А.О. Букрієнко, К.Ю. Комісаров. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Т. 1. – 316 с.
3. Гуревич Т.М. Человек в японском лингвокультурном пространстве / Т.М. Гуревич. – Москва: МГИМО (У) МИД России, 2005. – 202 с.
4. Гуревич Т.М. Японский язык и японцы. Лингвокультурологическое издание по японскому языку на материале фразеологических единиц / Т.М. Гуревич. – Москва: МГИМО (У) МИД России, 2003. – 128 с., илл.
5. Русско-японский словарь / Под. ред. М. Того, С. Сомэя, Т. Исоя, С. Исияма. – Токио: Кэнкюся, 1988. – 2763 с.
6. Японско-русский словарь / Под. ред. Т. Фудзинума. – Токио: Кэнкюся, 2000. – 1183 с.
7. Ameba [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : CyberAgent, Inc. – Режим доступу: <https://ameblo.jp> (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
8. Goo辞書 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : NTT Resonant Inc. – Режим доступу: <https://dictionary.goo.ne.jp> (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
9. Weblio辞書 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : Weblio, 2018. – Режим доступу: <https://www.weblio.jp> (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.

10. 芥川龍之介. 好色 / 青空文庫 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : 青空文庫. – Режим доступу: https://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/90_14976.html (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
11. 教えて！Goо [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : NTT Resonant Inc. – Режим доступу: <https://oshiete.goо.ne.jp> (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
12. 加藤諦三. 人生の悲劇は「よい子」に始まる. 見せかけの性格が抱える問題. РНР文庫. – 東京, 1994. – 218頁.
13. 金田一春彦, 林大, 柴田武. 日本語百科大事典. 大修館書店. – 東京, 1995. – 1505頁.
14. 金田一春彦. ホンモノの日本語を話していますか? 角川. – 東京, 2001. – 218頁.
15. 小説・コラム・ブログなど書き方の参考書 日本語表現インフォ [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : 日本語表現インフォ制作委員会. – Режим доступу: <http://hyogen.info> (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
16. 寺田寅彦. 日本人の自然観 / 青空文庫 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : 青空文庫. – Режим доступу: https://www.aozora.gr.jp/cards/000042/files/2510_13846.html (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
17. 日本語の例文 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 東京 : 日本語の例文, 2018. – Режим доступу: <https://j-nihongo.com> (дата звернення 29.03.2018) – Назва з екрана.
18. 分類語彙表 / 国立国語研究所資料集. – 14. 大日本図書. – 東京, 2004. – 706頁.
19. みんなの日本語初級I. スリーエーネットワーク. – 東京, 1999. – 244頁.
20. 若尾裕之. 「結婚したい」と思われる人の共通点. РНР研究所. – 東京, 2014. – 224頁.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018

К. Комиссаров, к. филол. н., доц., докторант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОТРАЖЕНИЕ ИДЕИ НЕПРИНУЖДЁННОСТИ БЫТИЯ И ГАРМОНИИ С ПРИРОДОЙ В СОВРЕМЕННОМ ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Освещены главные особенности отражения идеи непринужденности бытия и гармонии с природой в современном японском языке. Обозначена проблема социально-культурной детерминированности словарного состава. Уделено внимание ключевым словам и фразам, объективирующим восприятие природы в японском языке. Показаны основные пути метафорического переноса чувств и эмоций человека на явления природы.

Ключевые слова: этнокультурология, социально-культурная детерминированность словарного состава языка, ключевые слова для изучения культуры, метафора, концепт.

K. Komisarov, PhD in Philology, associate professor, doctoral candidate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

REFLECTION OF THE IDEA OF DISENGAGEMENT OF BEING AND HARMONY WITH NATURE IN THE MODERN JAPANESE LANGUAGE

Main peculiarities of reflection for the idea of disengagement of being and harmony with nature in the modern Japanese language are highlighted. The problem of socio-cultural determinism of vocabulary is outlined. Special attention is paid to key words and phrases objectifying the perception